

MAGYARORSZÁGI AMATŐRCSILLAGÁSZOK NÓVA ÉS
SZUPERNOVA FELFEDEZÉSEI I. rész

Az alábbi listában csak a hazai műkedvelők /ill. nem hivatásos csillagászok/ által elsőként észlelt vagy az első megfigyelőtől függetlenül felfedezett nóvákat /N/ és szupernóvákat /SN/ állítottuk össze. Így a jegyzék nem tartalmazza az Andromeda-köd 1885. évi szupernóvájáról a Műegyetem csillagvizsgálójában végzett fényméréseket, a Kövesligethy Radó felfedezte szupernóva-gyanús objektumot valamint az elmúlt másfél évtizedben az MTA Csillagászati Kutató Intézetében felfedezett számos extragalaktikus szupernóvát.

Az "első észlelőtől független" felfedezés időhatárául az 1950 előtti időszakban 48 órát, 1951-től 24 órát számítottunk. Kivételt kellett tennünk az SN Andromedae 1885-nél, mivel ott az első hivatalos bejelentés is csak napokkal a tényleges felfedezés után történt.

A listát kiegészítettük egy olyan észlelés közlésével, mely éppen a nóvának hitt égitest e csillagtipushoz való tartozását cáfolta, egyúttal megállapította a változócsillag valódi típusát /U Orionis, 1885 - 1886/.

Az eddigi, hasonló összeállításoktól eltérően az itt közölt lista nem csak a felfedezésről szóló közlés forráshelyét tünteti fel, hanem a legtöbb helyen - ha rövidített formában is - közli a felfedezés leírását, bevezetésként pedig röviden összefoglaltuk az egyes nóvákra, szupernóvákra vonatkozó általános adatokat. Szükségesnek tartottuk ezt azért is, mert a felsorolt források nem minden műkedvelő számára könnyen hozzáférhetők. /További, részletesebb adatokkal az összeállító levélben szívesen szolgál./ Az áttekinthetőség érdekében a forrásokat két csoportra osztottuk: arab és római számok /pl. I.I., I.II. stb/ jelzik a magyar felfedezésre vonatkozó szakirodalmat; latin kisbetűk /pl. a, b, c/ az általános forrásokat. További rövidítések: RA és D = rektaszценzió és deklináció 1950.0-ra. J.D. = Julián Dátum, mg = magnitúdó, Tip = a csillag típusa, AN = Astronomische Nachrichten /Kiel/, SuW = Sterne und Weltraum /Düsseldorf/, TTK = Természettudományi Köz-

löny /Budapest/.

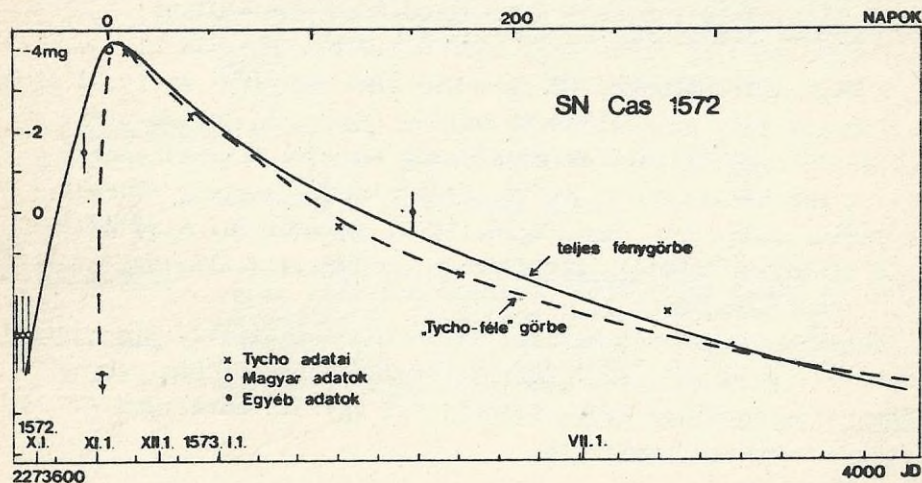
1. SN Cassiopeiae 1572 = B Cas. RA=00:22.5, D=+63° 51:8.

Max: J.D. 2273635 /1572 nov. 6/= -4.3 mg. Tip: SN I.

A szupernóvát Tycho Brahe 1572 nov. 11-én este látta először és ettől kezdve rendszeresen figyelte a csillag pozícióját és fényességét. Az irodalom ezért gyakran "Tycho-féle" szupernóvaként említi/a/.

A szakirodalomban nyilvántartott első észlelők: F. Maurolycus/Messina, nov. 5-én vagy még korábban/; W. Schüller/Wittenberg, nov.6/; J. Munoz /Valencia, Spanyolország/ feljegyzése szerint november 2-án nem volt látható. Ezért E. Zinner szerint fénye ekkor még 4-5 mg alatt lehetett. Ezzel a feltevéssel élve azonban a felszálló ágra képtelenül rövid fényességnövekedési szakasz esik /b,c/.

Ezzel szemben hitelt érdemlő észlelők adatai arról tanúskodnak, hogy a SN-t Közép-Európában már október hó folyamán is látták /Paul Fabritius, Thaddeus Hayek/ /d/. Eddigi adataink szerint azonban legkorábban magyarországi észlelők jegyezték fel a SN megjelenését /e/. Az első, erdélyi és felső-magyarországi észlelők neve ismeretlen - valószínűleg pásztorok, földművelők és /Tycho szavaival élve/ "úton járó emberek" lehetnek, akiknek jelentését tanult, irástudó városi jegyzők, plébánosok megerősítették - , a feljegyzések a városok vagy templomok kéziratok krónikáiban maradtak fenn.

- I. Nagyszeben, Mathias Miles krónikája: "Néhány asztrológus egy új csillagot tapasztalt és figyelt meg a Cassiopeiában,... pompázatos nagyságban és igen fényesen... Szeptember 23-án ismét csodás égi jel láttatott." /Vagyis a SN már szeptember 23 előtt látszott!/
1572. szept. 23 /vagy korábban/ J.D. 2273582;
kb. 2 mg ± 1 mg.
- II. Lőcsei Kalendárium 1626-ra: "25. Sept. Uj czillag látta-
tik". 1572. szept. 25. J.D. 2273584; 2 mg ± 1 mg.
- III. Szepsi Laczkó Máté Krónikája: "/Sárospatak/ 28. 7-bris
/Septembris/ Vj czillag látta-
tik." 1572. szept. 28. J.D. 2273587; 2 mg ± 1 mg.
- IV. Medgyes, Herrmann Dávid Krónikája: "November elején egy új
csillag látszott az égen."
1572. nov. 1. után, J.D. 2273620 után; -4.3 mg.
- V. A brassói Nagytemplom krónikája: /1572-ben/ "Uj csillag
látszott a Cassiopeiában, a Venusszal versengő-
nek..."
1572 nov. /?/, J.D. 2273620 után; - 4.3 mg.
- VI. Joseph Teutsch, barcasági különlegességek /Erdély/: "Egy
új csillagot lehetett látni az ég boltozatján".
/1572 novemberi adat/
1572 nov. /?/ J.D. ?

Megjegyzés: a fentiek azokat a krónikás feljegyzéseket tartal-
mazzák, amelyek egymástól /és a külföldi hiradásoktól/ függet-
lenek. A XVII. sz. első felében számos naptár és krónika említi
a Cas SN-ját, de ezek már a korábbiak közlését ismétlik, így
önálló adatként nem értékelhetők.

2. SN Andromedae 1885 = S And. RA=00:40.0, D= +40°59'7.

Max: J.D. 2407715 /1885 aug. 18./ = 5.7 mg. Tip: SN II.

A Nagy Andromeda-köd /M 31 = NGC 224/ SN-ját - amely az első
megfigyelt extragalaktikus SN volt - többen is felfedezték
egymástól függetlenül, de a jelenség annyira hihetetlennek
tűnt a kor csillagászai előtt, hogy csak G. Hartwig /Dorpat,
ma Tartu/ hozta nyilvánosságra, 1885. aug. 21-én. Első észle-
lője bizonyíthatóan L. Gully /Ruen/, 1885. aug. 17.-én
/J.D. 2407716/ /f/.

Magyarországon Podmaniczky Geiza Aszód melletti, kis-kartali
- akkor még épülő - magáncsillagvizsgálójában Podmaniczky
Dégenfeld-Schomburg Berta fedezte fel egy 3.5 hüvelykes /89 mm/
üstököskereső refraktorral.

I. Konkoly Thege Miklós beszámolója az AN-nek. "/1885/ Augusztus 13-án a ködben nem látszott csillag... Augusztus 22-én vagy 23-án egy... 3 1/2"-es refraktorral észlelte először és felhívta rá dr. Kövesligethy figyelmét..."
1885. szept. 22. kb. 21:00 UT. J.D. 2409776.4;
6.5 mg \pm 0.5 mg.

II. Kövesligethy Radó: Az Andromeda-köd. "1885. aug. 22-én észlelőink egyik legbuzgóbbja benne egy addig ismeretlen fénykifejlődést fedezett fel, melynek okául egy új csillag felléptét jelölte meg." 1885. aug. 22. J.D. 2409776; 6.5 mg \pm 0.5 mg.
Fénybecslések /Kövesligethy és Podmaniczky/:

Szept. 4. J.D. ...	789	8 ^m .14	Szept. 15. J.D. ...	800	9.03
5.	790	7.24	16.	801	9.34
6.	791	7.50	17.	802	9.51
7.	792	7.73	18.	803	9.27
10.	795	7.49	Okt. 1.	815	10.80
14.	799	7.64	3.	817	11.73

3. N Aquilae No. 3 1918 = V603 Aql. RA=18:46.3, D=+0°31'6.

Max: J.D. 2421754 /1918. jún. 9./ = -1.1 mg. Tip: Na /g,h/

A szakirodalomban számontartott felfedezői: G. N. Bower /Madras, India/ és R. Courvoisier /Berlin-Babelsberg/, 1918. jún. 8-án /J.D. 2421754.4/ /g/.

Első felfedezője: Komáromi Kacz Endre, festőművész és amatőr csillagász /Komárom/, 1918 jún. 7. 21:30 UT. Az I. világháború végének zavaros viszonyai között a felfedezésről Ógyallára küldött jelentése már késve érkezett.

I. Tass Antal: Új csillag a Sas-ban. "Egy lelkes magyar amatőr csillagász, Komáromi Kacz Endre festőművész már jún. 7-én észrevette az új csillagot és felismerte annak új csillag voltát... Kacz a csillagot június 7-én másodrendűnek becsülte..."
1918 jún. 7. 21:30 UT J.D. 2421753.396; 2 mg.

Fénybecslések /Komáromi Kacz és Tass/:

Jún. 8. J.D. ...	753.4	0 ^m .9	Komáromi Kacz Endre
9.	754.4	0.0	"
13.	758.0	0.8	Tass Antal
Júl. 5.	781.0	3.7	"

II. Tass Antal: A Nova Aql No. 3 ködjéről. "1918 jún. 10-én e sorok írójához Komáromi Kacz Endre neves festőművészüktől Ógyallára levél érkezett, mely szerint Kacz a Sas csillagképben jún. 7-én este 10:30-kor egy új csillagot vett észre, melynek fénye közel másodrendű volt."